

Resultaat werkgroep De Andere Skills

i.o.v. Platform HBO-I

Werkgroepleden:

Avans Hogeschool, Academie voor Industrie & Informatica
Hogeschool Arnhem Nijmegen, ICA
sDe Haagse Hogeschool, faculteit IT&Design
Hogeschool Rotterdam, CMI

Voorwoord

Een half jaar later dan aanvankelijk de bedoeling was liggen hier de resultaten van de werkgroep *De Andere Skills*. Het heeft een kwartaal geduurd om de werkgroep definitief samen te stellen, bij elkaar te laten komen en de richting met elkaar te bepalen. Daarnaast streden de taken voor de werkgroep om de aandacht met de dagelijkse onderwijsactiviteiten evenals persoonlijke gebeurtenissen en activiteiten van de werkgroepleden. Ook wilden we de ruimte nemen voor onderlinge discussie om de randen van het onderwerp goed op het netvlies te krijgen.

Ondanks dat we uit de planning zijn gelopen, zijn we tevreden over wat er nu ligt.

Er is hiermee

- een overzicht van wat de deelnemende scholen en de scholen in den lande als items onder *De Andere Skills* scharen,
- een basis voor een tool/platform om materialen uit te gaan wisselen en requirements voor het bouwen van een dergelijke omgeving via de HBO-I en/of via SURFI,
- een bestand met namen van docenten die graag contact onderhouden met de vakgenoten om *De Andere Skills* op een nog hoger level te krijgen,
- een voorzet voor een tekst over *De Andere Skills* in de domeinbeschrijving en
- een voorzet voor de naamgeving.

Natuurlijk had er nog meer bij gekund en hadden we graag gezien dat de tool al verder vorm had gekregen, maar de tijd was daarvoor te beperkt en de ambities daarbinnen hoog.

We kijken terug op een periode van goede en prettige samenwerking met zowel bijeenkomsten in Utrecht, Den Bosch, Den Haag en Rotterdam als via Skype en telefonische groeps gesprekken als Skype ons in de steek liet. We hebben vooral veel geleerd van de onderlinge discussie en uitwisseling en hopen dat dit ook andere docenten op het vlak van *De Andere Skills* op termijn gegeven is.

We zijn benieuwd naar wat er komen gaat. De contacten voor het bouwen van het platform/de tool zijn gelegd en er is een eerste verkenning om in de nieuwe domeinbeschrijving een tekstdeel op te nemen voor *De Andere Skills*.

Het is altijd lastig een project af te sluiten. Er zijn nog zoveel dingen die je erbij zou willen doen of nog nader aan zou willen scherpen of nog dieper zou willen funderen. Wij laten het er nu zo bij in de wetenschap dat we in de toekomst elkaar nog regelmatig zullen tegenkomen en verder kunnen sparren en van elkaar leren.

Den Haag, 6-6-2017

Jeannette Danes (HAN)

Jantien Donkers (Avans Hogeschool)

Hanriëtte Ruigt (De HHs)

Ruud Tönissen (Hogeschool Rotterdam)

1. Inleiding

In 2015 ontstond, op basis van gesprekken tijdens de International Conferencetour van het HBO-I, het idee om op het vlak van de *soft skills* net zulke samenwerking te zoeken zoals die al langer bestaat op onderdelen van de *hard skills*. Er bleek behoefte aan sparren en uitwisseling op dit deel van het HBOict onderwijs.

Een eerste struikelblok was de terminologie en de onderverdeling binnen deze termen. Zo had de ene school het over de *soft skills*, de andere over *professional skills* en een derde over de HBO-beroepscompetenties. Discussies leken niet verder te komen dan helderheid zoeken in een Babylonisch spraakverwarrende omgeving. Ook de begrenzing bleek heel divers; wat hoort er wel en wat hoort er niet bij. Denk hierbij aan adviesvaardigheden, zelfsturing en elementen uit studieloopbaanbegeleiding of -coaching. Tot slot leek de vraag of deze *skills* in de domeinbeschrijving thuis horen bij elke versie daarvan weer anders beantwoord te zijn. Tijd dus voor de werkgroep “*De Andere Skills*”. (zie bijlage 1: Projectplan)

Doel van de werkgroep:

Komen tot een beschrijving en analyse van de huidige situatie op het vlak van de andere *skills* door, bij de aan het project deelnemende scholen, onderzoek te doen naar:

- wat daar op dit moment onder de andere *skills* wordt verstaan,
- welke thema's concreet aan de orde komen,
- struikelblokken en *best practices* voor de andere *skills* binnen het curriculum,
- hoe er samengewerkt kan worden
- hoe kennis en materiaal gedeeld kan worden en
- of in de nieuwe domeinbeschrijving wel of geen niet aandacht moet zijn voor deze *skills*.

Deelnemende scholen (werkgroepleden):

Avans Hogeschool, Academie voor Industrie & Informatica (Jantien Donkers)

HAN, Hogeschool Arnhem Nijmegen, ICA (Jeannette Danes)

HHS, De Haagse Hogeschool, faculteit IT&Design (Hanriëtte Ruigt)

Hogeschool Rotterdam (Ruud Tönissen)

2. Producten

De producten zijn een beschrijving van de huidige situatie bij de vier deelnemende scholen (2.1), door de vier deelnemende scholen ervaren haken en ogen (2.2), de resultaten van de enquête onder alle scholen die HBOict voeren (2.3) en de resultaten van de HBO-I-Docentendag van 15 april 2017 (2.4). Het geheel wordt afgerond met een korte samenvatting (2.5)

2.1. Beschrijving van de huidige situatie op het vlak van de *andere skills* bij de deelnemende scholen.

Bij inventarisatie bleek dat de termen opleiding, differentiatie en profiel per Hogeschool verschillend worden gebruikt. De ene school definieert onder één opleiding meerdere profielen en bij de andere school is de opleiding tevens het profiel. In dit stuk kiezen we voor leesbaarheid en gebruiken opleiding voor HBOict en profiel voor de onderliggende uitstroomrichting. De profielen vallen vaak min of meer samen met de oude stamopleiding.

2.1.1. Architectuur van de profielen per school

Gevoerde HBOict-profielen volgens bij school gebruikte benaming

	BI	Informatica	Technische Informatica
Avans 2) ¹	-BIM (Breda)	-Informatica (Breda) -Software Ontwikkeling (Den Bosch) Bedrijfsinformatica (Den Bosch)	-Technische informatica (Breda) -Technische Informatica/Embedded Systems (Den Bosch)
HAN	-Enterprise software solutions -Information Management & Consultancy (deeltijd)	-Software Development -Web Development -Data Solutions Development	-Embedded Software Development
HHs (3)	-BIM (oud) -Business & Management	-Informatica (oud) -Software Engineering	-Technische informatica (oud) -Network & Systems Engineering
HR	-Business IT & Management	-Informatica	-Technische informatica

Avans Hogeschool heeft twee vestigingen (Breda en Den Bosch) en per vestiging drie aparte opleidingen. Elk van de zes opleidingen heeft een eigen curriculum en docententeam. Elk studiejaar bestaat uit vier blokken van 15 studiepunten. Een blok duurt tien weken waarvan zeven lesweken. De drie resterende weken zijn gereserveerd voor de afronding van de modules (toetsing, eindassessments, etcetera) en de brug naar het volgende blok.

In de blokken worden hoor- en werkcolleges aangeboden. Afhankelijk van de opleiding wordt met projectonderwijs gestart in blok 1, 2 of 3. Blokken 9 en 10 zijn stage (3^e jaar), in blok 13 en 14 wordt een minor gevolgd en in blok 15-16 studeren de studenten af (afstudeerstage). De opleiding Informatica 's-Hertogenbosch kent vanaf blok 3 de uitstroomprofielen Software Ontwikkeling en Bedrijfsinformatica. De opleiding TI in Den Bosch is geclusterd met Electrotechniek. Vanaf blok 3 heeft deze differentiatie vanuit TI het profiel Embedded Systems.

Bij de HAN is het ICT-onderwijs ondergebracht in twee domeinen binnen de Informatie en Communicatie Academie, waarbij de HBOict gerelateerde poot valt onder het domein Informatie- en CommunicatieTechnologie (HBO-ICT). Het andere domein heet Creative Technologies waar de opleiding Communication & Multimedia Design onderdeel van is. Dit tweede domein blijft hier verder buiten beschouwing evenals de opleiding Infrastructure & security management, omdat de andere drie scholen deze opleiding niet voeren.

De opleiding HBOict omvat zeven differentiaties die worden aangeboden afhankelijk van het aantal inschrijvingen. Bij de HAN kent men drie competentieniveaus t.w. hoofdfasebekwaam,

¹ Cijfer verwijst naar aantal vestigingen waar de Hogeschool het ICT-onderwijs uitvoert

afstudeerbekwaam en beroepsbekwaam. Het onderwijs bestaat uit courses van 7,5 of 15 studiepunten waarbij telkens één beroepstaak centraal staat. De propedeuse bestaat uit zes courses van 7,5 studiepunten, gevolgd door één project van 15 studiepunten. Daarop volgen twee basissemesters, stage een verdiepend semester, minoren en tot slot het afstuderen. Een semester bestaat voor de helft uit courses en voor de andere helft uit een project.

Alle profielen leiden op voor een HBO-ICT diploma.

De faculteit voor IT&Design van de HHs omvat de opleiding HBO-ICT en de opleiding CMD. Deze laatste wordt hier verder buiten beschouwing gelaten. Van de vijf differentiaties HBO-ICT komen er drie overeen met de 'oude' stamopleidingen: Software Engineering, Network Systems Engineering, Business & Management. De andere twee zijn Information & Media Studies en Information Security Management en ook deze blijven verder buiten beschouwing omdat de andere drie scholen deze opleiding niet voeren. De opleidingen is opgebouwd uit eenheden van tien weken met uitzondering van het eerste half jaar. De studenten starten met een integraal semester en kiezen in week 15 de differentiatie welke ze gaan volgen. De onderwijseenheden bestaan uit drie studiepunten of een equivalent daarvan. Elke eenheid wordt getoetst met één toets in de vorm van een schriftelijke toets, assessment of portfolio. Het derde jaar start de nominale student met een half jaar stage. Daarna kiest de student uit de professionele route (verdere verdieping op het eigen vakgebied en minoren) of de innovatieve route met onderzoekopdrachten in multi-disciplinaire teams. Semester 8 is voor het afstuderen.

Bij de HR is het HBO ict-onderwijs van de opleidingen Informatica en Technische Informatica opgedeeld in een student-gestuurde leerlijn (SLC), kennisgestuurde leerlijn (domeinafhankelijk) en een praktijkgestuurde leerlijn (projecten en *skills*). Jaar 1 en 2 bestaan uit periodes van tien weken. Bij Informatica zijn dit telkens zes weken kennis-gestuurde activiteiten en *skills*, week 7 tentamens en week 8, 9 en 10 een geïntegreerd project (Informatica) en bij TI en BIM uit projecten van tien weken (TI/BIM) met flankerend onderwijs. Jaar 3 bestaat voor de hele opleiding uit stage en een ICT lab met verdiepingmodules. Jaar 4 bestaat uit elk 30 punten minor en afstuderen.

Ook BIM kent een praktijk-, student- en kennisgestuurde leerlijn. Bij BIM zijn de "andere skills" echter niet als aparte leerlijn opgezet. De "andere" skills zijn deels geïntegreerd in projecten en komen deels terug in vakken van de kennisgestuurde leerlijn.

2.1.2. Wat is daarin de plaats van de andere skills

Visie mbt de andere skills

Bij Avans Hogeschool Breda hebben de opleidingen de beroepsvaardigheden ieder op hun eigen manier georganiseerd. De drie opleidingen hebben hun eigen competentie set. BIM is per schooljaar 16-17 gestart met een nieuw curriculum en een nieuwe *skills*-set, gebaseerd op de BABOK (The Business Analysis Body of Knowledge). Avans Hogeschool Den Bosch heeft voor Informatica tien beroepsspecifieke leerlijnen gedefinieerd en parallel daaraan de leerlijn Algemene beroepsvaardigheden. Stand van de ontwikkelingen: op dit moment is er bij de opleiding Informatica een competentieset in de maak waaraan de competenties uit de HBO-I-domeinbeschrijving ten grondslag liggen. Daarnaast heeft de opleiding de competenties Onderzoeken, Professionaliseren, Samenwerken, Communiceren en Maatschappijbewust denken en handelen toegevoegd in overleg met het werkveld en naar aanleiding van gesignaleerde trends in de maatschappij. Samenwerken, Communiceren en Professionaliseren worden hierbij gezien als Algemene Beroepsvaardigheden (ABV).

Bij de HAN spreekt men naast de meer harde *skills* over Professional *skills* en Onderzoekend vermogen. Bij de HAN zijn uitgangspunten geformuleerd op het vlak van professional *skills* zoals het uitdagen van studenten de lat telkens hoger te leggen en over de rol en houding van de domein- en

de *skills*docent binnen het onderwijs. De *skills* zijn ondergebracht in acht thema's. Dit zijn: rapporteren, presenteren, gesprekken voeren, groepsdynamica, omgaan met belangen, persoonlijke kwaliteit en eigenschappen, projectmatig werken en effectiviteit van eigen handelen. Voorheen werden deze geschaard onder planmatig werken, samenwerken, communiceren en zelfsturing. De uitgangspunten komen voort uit de Dublin descriptoren

Bij de HHs is voor HBO-ICT de T-shaped professional het uitgangspunt. Deze kan in een internationale en voortdurend veranderende omgeving werken, is diepgaand inhoudelijk deskundig in het eigen vakgebied én is in staat in de breedte met andere disciplines mee te denken, te communiceren en te handelen. Dat vereist volgens De HHs naast de vijf beroepstaken uit de domeinbeschrijving ook de eindkwalificaties Managen en Professional Skills&Attitude (PSA). Deze laatste is uitgewerkt in vaardigheden en houdingsaspecten en daarmee onderdeel van de ligger van de T. PSA omvat effectief (internationaal) communiceren, (internationaal) samenwerken, kritisch, onderzoekend en methodisch werken, integer handelen, innovatief en creatief werken en lerenleren. Elke differentiatiespecifieke programmaraad en ontwikkelaar is verantwoordelijk voor het goed verankeren van de eindkwalificatie PSA in het onderwijs. Het eerste semester is gemeenschappelijk. De andere semesters zijn differentiatiespecifiek. Uitgangspunten vormen de Dublin descriptoren, het European e-competence Framework en materiaal op het vakgebied dat al sinds jaar en dag wordt gebruikt.

HR spreekt in het onderwijs van drie leerlijnen: Student-gestuurd (Studieloopbaancoaching), Kennis-gestuurd (specifieke domeinkennis) en Praktijk-gestuurd (Projecten en Skills). *Skills* worden in aparte vakken aangeboden én getraind en getoetst in projecten, portfolio, stage en afstuderen.

Bij Informatica worden de *soft skills* als aparte leerlijn gegeven. Tevens komen de *soft skills* geïntegreerd terug in projecten. Bij Technische Informatica zijn de *soft skills* volledig geïntegreerd in projecten. In elk project wordt de nadruk gelegd op een andere vaardigheid waar studenten aan moeten werken. BIM gaat uit van een eigen competentie set waarin de *soft skills* een eigen plaats hebben. De *soft skills* zijn bij BIM wat minder duidelijk te onderscheiden van de *hard skills*. In verschillende vakken komen beide terug. Daarnaast wordt binnen de opleiding de verantwoordelijkheid gelegd bij de student om de competenties (dus ook de *soft skills*) te verantwoorden in het portfolio. Uitgangspunt bij het opstellen van de 9 competenties zijn de Algemene Beroepsvaardigheden HBO van Winkler en de Dublin descriptoren.

Realisatie en integratie

Avans. Elk semester bestaat uit twee blokken. Verspreid over jaar 1, 2 en 3 worden Algemene Beroepsvaardigheden in aparte trainingen aangeboden. De planning hiervan verschilt per opleiding. De trainingen sluiten aan bij de projectopdrachten of stage-opdrachten die de studenten in betreffende periode uitvoeren. Vaardigheden uit de trainingen zijn meteen in te zetten in het project. De trainingen worden gegeven door gespecialiseerde *soft skills*-docenten die deel uitmaken van het blokteam dat het onderwijs verzorgt in een betreffende periode.

Tijdens het projectwerk zijn er in diverse periodes (jaar 1 en/of jaar 2) projectgroep-coachingsgesprekken ingepland. Deze worden gevoerd door een docent met ABV-expertise (projectgroepcoach, tutor). De focus van de gesprekken ligt op professioneel samenwerken en communiceren.

HAN. De *skills*docent is teamlid van een profielteam en zit daarnaast in het professional *skillsteam* dat zowel de theoretische basis als de doelen op dit vlak vast stelt. De *skills*docent is verantwoordelijk voor het aanleren van de *skills*. De basis is voor alle profielen hetzelfde; de uitvoering kan er anders uit zien. De acht thema's zijn uitgewerkt in beoordelingscriteria die zijn opgenomen in de onderwijseenheden. Middels deze criteria kunnen zowel domeindocenten als *skills*docenten *skills* volgens dezelfde norm beoordelen. De toetsing is niet expliciet, maar impliciet

op de beroepsproducten.

HHs. Het eerste semester is voor alle studenten HBO-ICT gelijk en bevat onderdelen uit de vijf differentiaties. *Skills* zijn daarbij zoveel mogelijk geïntegreerd. Er zijn aparte *skills*lessen, maar kadering, opdrachten en toetsing daarvan vinden plaats in de vorm van differentiatiespecifieke opdrachten. Bij de toetsing zijn óf zowel een *hard skills* als een *soft skills*docent betrokken óf maakt de *hard skills*beoordelaar gebruik van een beoordelingsmodel dat door *skills* is opgesteld. Er is aandacht voor beroepsoriëntatie, groepsdynamica, internationaal samenwerken, kritisch denken/argumenteren, vergaderen, presenteren, rapporteren en interviewen. Deze thema's worden in de loop van de opleiding verder uitgediept. Er wordt gestreefd naar integratie. Dat betekent dat een PSA zowel belegd is bij de *hard skills*docenten als bij aparte PSA-docenten met diepgaander vakkennis op dit vlak. De PSA-docenten hebben naast instructie ook vaak de meer begeleidende rol bij projecten. Zij verwerken dan hun PSA-kennis in deze begeleiding.

HR. Bij Informatica in jaar 1 en 2 krijgen studenten in week 1-6 les in *skills*. Week 7 zijn de tentamens en week 8-10 een project waarin studenten de *skills* toepassen en deze worden afgetoetst. Bij elk project ligt de focus binnen de *skills* anders. In jaar 3 worden stage, ICT-lab of verdiepingsmodules geflankeerd door *skills* onderwijs. In jaar 4 volgt nog een onderzoeksmodule. De integratie vindt plaats in de projecten. Er is eenmalig een Scrum-tentamen. De *soft skills* worden mede getoetst via opdrachten, verslagen en reflecties. Bij stage en afstuderen past de student de *skills* zelfstandig toe en kan hij bewijzen dat hij deze beheerst. Het accent verschilt per differentiatie. Zo wordt bij BIM in het ene jaar de focus gelegd op rollen als projectleider, rapporteur, voorzitter en presentator, en in het andere in het vak Business skills op onderhandelen, projectbeheer, projectmanagement (scrum) en werken in internationale setting/met interculturele verschillen. Verder komen items als ethiek en verandermanagement aan bod. Bij BIM en TI zijn de *skills*, met uitzondering van onderzoeksvaardigheden en onderhandelen, volledig geïntegreerd in projecten.

2.1.3. Overeenkomsten en verschillen in onderwerpen en aanpak van De Andere Skills

Alle scholen besteden aandacht aan de thema's Samenwerken, Communiceren en Zelfsturing. Overeenkomstige onderwerpen zijn Gesprekstechnieken, Interviewtechnieken, Presenteren, Feedback geven en ontvangen, Conflictantering, Groepsdynamica, Rapporteren, Motivatie en Interculturele Communicatie. Ook Planmatig werken neemt een centrale rol in in het curriculum, maar dit maakt niet bij iedere school deel uit van de Andere Skills-leerlijn. Dit geldt ook voor studieloopbaan coaching (SLC/SLB). Twee van de vier scholen besteden aandacht aan Internationalisering. Een uitgebreide uitwerking van dit overzicht, inclusief de onderwerpen per thema per school, is opgenomen in Bijlage 2 Overzicht De Andere Skills-onderwerpen per differentiatie.

Voor alle betrokken scholen geldt dat De Andere Skills gekoppeld aan de projecten worden aangeboden: voorafgaand of tijdens de projecten waarin ze nodig zijn zodat ze direct kunnen worden toegepast. Er bestaan wel verschillen tussen de toetsing van De Andere Skills: waar de ene opleiding aparte skills-vakken met aparte EC's heeft opgenomen, worden bij andere opleiding de Andere Skills volledig geïntegreerd in de projecten beoordeeld. Dit varieert per opleiding; deze verschillen bestaan dus ook binnen de bij dit onderzoek aangesloten hogescholen.

2.1.4 SLB, Stage en afstuderen en de andere skills

Avans verzorgt bij SLB groepsbijeenkomsten en één of meer individuele gesprekken per blok. De focus ligt hierbij op voortgang, begeleiden van het leerproces en de studiekeuze. Bij stage zowel als afstuderen zijn er twee coachingsgesprekken. Studenten reflecteren volgens het STARR-principe op vijf thema's waaronder helder communiceren en ontwikkeling als professional.

Bij de HAN hebben studenten in de propedeuse een andere slb-er dan in de hoofdfase; de

begeleiding wordt in beide fasen van de studie anders ingevuld en heeft een ander doel. In de P is SLB vooral aanbodgericht en in de hoofdfase vraaggestuurd. In de P zijn er individuele gesprekken en groepsbijeenkomsten. In bijzondere situaties worden studenten naar het kernteam SLB verwezen. Bij stage en afstuderen is er aandacht voor reflectie op samenwerking, communicatie, planmatig werken en zelfsturing. Deze onderdelen worden ook getoetst.

Bij De HHs vindt SLB in het eerste semester plaats middels groepsbijeenkomsten met de groepsmentor (16 studenten), is er aandacht voor groepsdynamica en interculturele samenwerking en aandacht voor de differentiatiekeuze. In semester 2 en verder hebben de studenten een slb-er uit de eigen differentiatie. Tot het behalen van de P zijn er periodiek verplichte gesprekken. Daarna is de opzet meer vraaggestuurd waarbij studenten die afwijken van het nominale pad uitgenodigd worden voor een gesprek. Heel het SLB-traject wordt op dit moment vernieuwd en vooral uitgebreid dusdanig dat er ook bij SLB meer aandacht komt voor wat nu onder *De Andere Skills* wordt benoemd. De SLB-coördinator werkt samen met de SEN-functionaris (*special educational needs*) aan een goede begeleidingsstructuur. Bij de stage hebben de studenten vier terugkomdagen met intervisie, college's over bedrijfsoriëntatie, conflicthantering, verslaglegging en reflectie en een coachgesprek met de begeleider. Bij het afstuderen is er individuele begeleiding door een begeleidend docent en, indien nodig, de expertdocent.

Bij de HR richt studieloopbaancoaching (SLC) zich op studie-, beroeps- en loopbaanbegeleiding met reflectie op het eigen leerproces als belangrijkste skill. De BIM-Student houdt voor SLC gedurende de hele opleiding een portfolio bij van alles wat relevant kan zijn om de competenties te bewijzen en heeft daar jaarlijks een afsluitend assessment (formatief van aard) om te bepalen waar volgende jaar (nog) aan gewerkt moet worden. Tijdens dit assessment toont de student gemaakte producten en komt met bewijzen om aan te tonen waar de student staan ten opzichte van de competenties. Informatica en Technische Informatica gaan uit van Algemene Beroepsvaardigheden HBO van Winkler. De studenten moeten de acht leerthema's uiteindelijk op niveau 3 van 3 beheersen. De niveaus zijn voor de leerjaren door de opleiding zelf gedefinieerd qua complexiteit en zelfstandigheid. Elk jaar zijn er vier individuele gesprekken met de StudieLoopbaanCoach (SLC). Bovendien zijn er elke onderwijsperiode 1 of 2 groepslessen SLC. Informatica en Technische informatica beoordelen de stage aan de hand van een STARR. In deze STARR bewijst de student de vijf HBO-I competenties en de "competenties" Skills. De aanpak bij BIM is bij de werkgroep niet bekend.

2.1.5 Tot slot

Als van de vier scholen per opleiding de inhouden per opleiding naast elkaar worden gelegd blijkt dat, hoewel de grens tussen de *soft* en *hard* skills niet altijd helder is, alle scholen een substantiële rol toekennen aan de *soft skills*. Qua thema's zijn er inhoudelijk veel overeenkomsten; de basis is gelijk en elke hogeschool legt accenten of voert extra thema's aan, afhankelijk van ontwikkelingen in het beroepenveld en/of de regio. Daarbij worden sterk wisselende termen gebruikt wat overleg inderdaad wat lastiger lijkt te maken.

Iedere school biedt de *soft skills* momenteel als los vak, gekoppeld of geïntegreerd aan, waarbij het streven een steeds verdergaande integratie is. *Soft skills* moeten meestal ook voldoende zijn om de punten voor de *hard skills* te kunnen behalen. Door er studiepunten aan te koppelen krijgt het een belangrijker plek.

De meeste scholen hebben aparte *skills* docenten, waarbij er mogelijk ervaring is in de sector op het vlak van adviseren e.d. en het is gewenst is dat meer *hard skills* docenten de *soft skills* ook beheersen.

De uitgangspunten (Dublin etc) van waaruit de scholen het "Soft Skill" onderwijs opzetten zijn

verschillend. Elke school heeft een andere verantwoording.

In het overleg tussen de vier deelnemende scholen was een duidelijk leereffect te zien.

2.2. Haken en ogen

De vier deelnemende scholen hebben geïnventariseerd waar zij bij het *soft skills* onderwijs tegenaan lopen. Hieronder de belangrijkste bevindingen. (zie voor het gehele overzicht bijlage 3 Haken en ogen)

1. Hoe krijg je bij de onderwijsontwikkeling voldoende aandacht voor de *soft skills* en wie heeft daarbij de regie? De *skills* worden op beleidsniveau als belangrijk gezien, maar op het niveau van ontwikkeling en uitvoering is dat niet altijd het geval, omdat er soms 'gevochten' moet worden om uren. Bij de onderwijsontwikkeling worden de *skills* over het algemeen ingevlochten op het moment dat helder is wat er op het vlak van de *hard skills* aangeboden gaat worden. De *soft skills* volgen dus meestal het vakdomein. Daardoor is de integratie van de *soft skills* vaak *last minute* werk en is het lastig nog op de juiste manier de koppeling met de andere vakken en/of het project te maken. Daarbij kunnen kleine veranderingen in het vakdomeinonderwijs kunnen grote gevolgen hebben voor het *soft skills* onderwijs. De communicatie daarover laat soms te wensen over, waardoor het niet meer lukt deze goed te integreren.
2. Niet alle docenten zien in voldoende mate het belang van de *soft skills* en begeleiding, en dat straalt af op de studenten. Dat maakt dat studenten soms lastiger voor deze onderdelen te motiveren zijn. Hoe ga je om met dit verschil in houding, zeker bij de integratie van de *soft skills* of wanneer deze docenten taken krijgen als *soft skill*beoordelaar, tutor of begeleider. De *feeling* van de betrokken domein docenten met *skills* en van *skills*docenten met het domeinen evenals de persoonlijke 'klik' onderling bepaalt het succes van de *skills*.
3. Studenten hebben een verschillende achtergrond op het gebied van de *soft skills* vanwege het voorliggend onderwijs en/of hun persoonlijke ervaringen. Ook landen veel *skills* pas echt na de stage, terwijl het onderwijs vooral ook voor-stage wordt aangeboden. Verder zijn studenten met bijvoorbeeld een beperking in het autistisch spectrum gewend om op de HAVO een vervangende, minder op communicatie gerichte, opdracht te krijgen. Ook bestaan er grote verschillen in schrijfvaardigheid tussen studenten onderling. Tot slot zijn voor het werken in het ene domein meer *soft skills* nodig dan in het andere domein. Hoe los je dit op? Moet erg slechte schrijfvaardigheid of een beperking leiden tot het afbreken van de studie? Hoe zwaar moeten de *soft skills* wegen? Is er een onderscheid te maken in voor-stage en na-stage *skills*.
4. *Soft skills* zijn over het algemeen arbeidsintensief. Met name het nakijken en terugkoppelen naar de studenten kost veel tijd die er niet altijd is.
5. Soms is het lastig te bepalen of iets onder de *soft skills* valt of onder het vakdomein, zeker bij B&M, met het risico dat zaken dubbelen of juist vergeten worden.
6. Tot slot zijn er de meer op de uitvoering gerichte zaken zoals hoe voor de *soft skills* de juiste koppeling met de andere vakken, het project en de praktijk te maken of hoe de praktijk te simuleren, hoe op de juiste manier feedback (efficiënt en waardevol) op gemaakt werk van studenten te geven, hoe om te gaan met aanwezigheidsplicht (het betreft in te slijpen vaardigheden), hoe de balans te houden tussen reflecteren en andere vormen (aantonen, laten zien) om voorkomen dat er te vaak reflectieverslagen geschreven moeten worden en hoe op een betrouwbare en valide manier de *soft skill* te toetsen.

Ook zijn er wat best practices gevonden om te delen, zoals:

1. *Soft skills* worden door alle docenten gezien als een volwaardig onderdeel van het HBOict-curriculum,
2. Transparante beoordelingsmodellen voor en overeenstemming tussen *soft skills*docenten en

- domeindocenten ten aanzien van normen met betrekking tot rapporten e.d.
3. Bij alle vakken studenten aanspreken op beroepshouding en op taal,
 4. Actief bijwonen van ondersteunende *soft skills* lessen bij projecten is voorwaardelijk om het project te kunnen behalen.
 5. Tussen de verschillende differentiaties binnen het HBOict-onderwijs een horizontale overlegstructuur op *soft skillsvlak* zodat je elkaar kunt versterken en van elkaar kunt leren,
 6. *Soft skills* serieus nemen door niet te soft te doen over de resultaten.
 7. Documenten, presentaties etc van alle docenten moeten aan de norm voldoen die je ook van je studenten verwacht.

2.3 Enquête

Na commitment van de vertegenwoordigers van de scholen in het HBO-I platform is een uitnodiging tot deelname aan een enquête verzonden naar alle HBO-ICT opleidingen. De contactpersonen uit het platform hebben deze onder de aandacht gebracht van de docenten die het binnen hun instelling betref. Van begin december 2016 tot half januari 2017 is de enquête door 74 respondenten ingevuld. Alle veertien scholen hebben deelgenomen.

Het doel van de enquête was te achterhalen hoe *De Andere Skills* in grote lijnen bij de andere scholen georganiseerd zijn, welke thema's men daaronder schaarst en of, en zo ja op welke wijze, men materialen, visie, kennis en dergelijke zou willen delen. De complete lijst en grafieken staan in bijlage

Uit de respons van 74 docenten verspreid over 14 hogescholen blijkt dat bij de meeste scholen de *soft skills* geheel of gedeeltelijk geïntegreerd zijn in de rest van het onderwijs. Daarnaast is er een aparte leerlijn en zijn er workshops. Het *soft skills*sonderwijs omvat meest tussen de 10 tot 30% van het curriculum, waarbij de cijfers voor de propedeuse en de hoofdfase redelijk gelijk oplopen. Als uitgangspunt worden de Dublin descriptor, de 21st Century Skills (21stCS) en Ee-CF gebruikt of een combinatie daarvan, al dan niet verder aangevuld met eigen inzichten.

De tien meest genoemde thema's zijn: presenteren, onderzoek, samenwerken, communicatie, project, rapporteren, conflicthantering, interviewen, reflecteren en schrijfvaardigheden

Nagenoeg iedereen wil graag lesmateriaal, opdrachten, beoordelingsdocumenten en lesbeschrijvingen delen. Ook voor het delen van visiedocumenten is veel en voor toetsitems bijna de helft belangstelling. Men denkt bij het delen van kennis aan zowel een tool of platform als aan daadwerkelijk contact met elkaar. Dat contact zou dan bij voorkeur bestaan uit een jaarlijkse bijeenkomst "*De Andere Skills*" eventueel gekoppeld aan de HBO-I docentendag. Ook een chatfunctie in de tool, het zelf organiseren of elkaar treffen op het Job even worden regelmatig als optie genoemd.

2.4 Output HBO-i-docentendag 5 april 2017

Op de docentendag organiseerde de werkgroep *de Andere Skills* een sessie waarin vier stellingen met betrekking tot de *soft skills* werden voorgelegd in de vorm van een wereldcafé opstelling. Voor één van de stellingen was geen belangstelling, mede omdat daar al in de voorafgaande presentatie aandacht aan was besteed. Hieronder een weergave van de stellingen en de opbrengst.

Stelling 1: de grenzen van het *Andere Skills*-vakgebied: "Het vakgebied van *de Andere Skills* kent, net als het vakgebied Programmeren, een eigen Body of Knowledge". Doel: set van kaders en grenzen aan ons vakgebied ten opzichte van de andere vakken bij de opleiding.

Opbrengst van deze tafel:

De Andere Skills hebben een eigen Body of Knowledge welke geïntegreerd getoetst moet worden.

Net als in het bedrijfsleven is er een holistisch beeld van vakinhoud én vaardigheden. Daarnaast is er overlap tussen *de Andere Skills* en het domein. Het is belangrijk om juist ook daarnaar te kijken. Tip: gebruik Ee-CF en SFIA (21st century skills) als input, juist voor de grenzen.

Stelling 2: visie op De Andere Skills: “de door de werkgroep voorgestelde metafoor voor *De Andere Skills* is niet werkbaar” (dit was: beschouw de *andere skills* als het vehikel waarmee de in de kubus gedefinieerde inhoud “vervoerd” wordt tussen de ICT-er en de ander(en)). Doel: aanscherpen visie en/of alternatieven verzamelen.

Opbrengst van deze tafel: Zorg voor een naam die herkenbaar is voor alle partijen (studenten, collega’s, werkveld). Een naam hoeft niet volledig ladingdekkend te zijn, dit lukt nooit. De diverse opleidingen gebruiken een variatie aan benamingen maar een term die voor iedereen in voldoende mate de lading dekt is Soft Skills. Dit laatste werd ook door de andere aanwezigen ondersteund. De soft skills zijn essentiële vaardigheden, nodig bij de uitoefening van de beroepstaken die gedefinieerd zijn in de kubus. De soft skills zijn verweven door de kubus (breinaald); hard en soft skills haken in elkaar. De minimale set voor de soft skills wordt gedefinieerd door de Europese kaders (e-CF en SFIA).

Tips: zorg ervoor dat voor de soft skills apart studiepunten kunnen worden verdiend, onafhankelijk van het aanbod (geïntegreerd of in aparte workshops, of variatie). Als dit niet het geval is dan raken de soft skills ondergesneeuwd. Maak van de soft skills een aparte, zesde competentie.

Stelling 3: de domeinbeschrijving: “In de domeinbeschrijving hoort minstens een paragraaf over *De Andere Skills* te gaan”. Doel: inhoudelijke tips over wat er dan in de paragraaf (of misschien hoofdstuk) zou moeten komen.

Opbrengst van deze tafel: *De Andere Skills* horen thuis bij de domeinbeschrijving. Het gaat daarbij feitelijk over de algemene hbo-competenties. Ze horen in de domeinbeschrijving thuis, juist omdat ze óók onderdeel zijn van de dagelijkse praktijk in het werkveld én daarmee ook bij ontwikkeling van curricula goed zichtbaar moeten zijn. De domeinbeschrijving zou kaders kunnen bieden van hoe deze algemene competenties vorm kunnen krijgen en hoe ze verbonden kunnen worden met het ICT-domein. Je zou wat er nu in de kubus staat vooral kunnen zien als de kenniscomponent en de andere skills als de professionele attitude/houdingcomponent voor een goede ICT-er.

Tips: De domeinbeschrijving zou eventueel uitspraken kunnen doen over wat er op welk niveau nodig is. We moeten de Dublindescriptoren volgen, maar je kunt onderscheid maken per differentiatie/discipline. De domeinbeschrijving kan daarin helpen. Bijvoorbeeld op het vlak van rapporteren, business skills en Engels; wat en hoe met betrekking tot het gewenste eindniveau per differentiatie getoetst zou kunnen worden. Mogelijk kan in de domeinbeschrijving worden aangegeven wat het verschil is met de mbo-er. Wat we momenteel missen, en buiten de opdracht van de werkgroep viel, is de insteek vanuit het bedrijfsleven. Wat verwachten zij van de junior, medior en senior beroepsbeoefenaar. Verder werden er inhoudelijke zaken genoemd zoals: onderzoeksvaardigheden moeten op hbo-nivo ook wetenschappelijk verantwoord zijn (Bij het HBO-I heeft een eigen werkgroep onderzoek, dus we beschouwen dit als buiten onze opdracht); Agile/Scrum, storytelling etc horen onder de toolkit van de andere skills; een nieuwsgierige houding stimuleren.

Voor stelling 4 was geen specifieke belangstelling. Deze luidde: “Ik zou de uitwisseltool alleen gebruiken onder heldere condities van vorm, beheer en inhoud.” Doel: set van eisen, wensen en kaders voor beheer. Een laatste checkvraag levert op dat een online platform gewenst is, vooral vanwege de mogelijkheid om dingen te kunnen delen.

2.5. Samenvattend op basis van eigen inventarisatie en de enquête:

- Hoewel de mate waarin *De Andere Skills* zijn geïntegreerd per instituut sterk varieert, zien alle opleidingen ze als een vast onderdeel van de opleiding
- Gemiddeld 15-20% van de tijd wordt besteed aan *De Andere Skills*
- Dublin is leidend als uitgangspunt en wordt aangevuld met 21stCS en Ee-CF. Interessant zou op termijn kunnen zijn *wat* men dan uit die basisdocumenten haalt.
- Er is zeker behoefte aan uitwisseling van allerlei documenten en materialen en dan bij voorkeur via een platform.
- Contact, hoewel sommigen sceptisch zijn over de slagingskans, bij voorkeur via landelijke bijeenkomsten al dan niet gekoppeld aan iets dat HBO-I organiseert en/of via in het platform.
- Specifieke data voor tags om requirements voor het platform uit te genereren heeft de enquête niet opgeleverd, maar wel globale data
- Enquête bevestigt de bevindingen op basis van de inventarisatie van de vier deelnemende scholen

3. Bevindingen en advies

1. Wat verstaan de deelnemende scholen op dit moment onder *de andere skills*?

De *Andere Skills* zijn, net als de in de domeinbeschrijving omschreven zaken, nodig om aan het einde van de opleiding een goede ICT-er te kunnen zijn en daarmee integraal deel van het aan te bieden onderwijspakket. In het staande onderwijs worden de *Andere Skills* veelal geïntegreerd aangeboden met specifieke workshops voor het aanleren van de vaardigheden *an sich*; net zoals in het werkveld worden De *Andere Skills* per school anders gedefinieerd en vinden hun basis met name in Dublin Descriptoren, 21stCS en E-eCF.

Hoewel er in de discussie Babylonische spraakverwarringen ontstaan door de labels die de diverse scholen geven, is op inhoudsniveau grote overeenkomst te zien. Aanvankelijk leek er behoefte aan een uniforme definitie van de *andere skills*. Dat zou zinvol zijn als het dan onderscheidend is met een uniforme definitie voor wat nu vooral te boek staat als de *hard skills*. Veel gebezigd is het onderscheid: de *hard skills* is "de meer technische kant" en de *soft skills* omvatten meer de "menschkant". In de werkpraktijk zowel als binnen de scholen is de term *soft skills* helder.

De werkgroep vindt een nieuwe term of definitie niet nodig, maar wel een heldere focus: De *soft skills* omvatten de operationalisatie van Dublin Descriptoren, 21stCS en E-eCF, vormen samen met de *hard skills* het complete onderwijspallet en moeten om een goede afspiegeling voor het werk te vormen minimaal deels geïntegreerd worden aangeboden.

2. Welke thema's concreet aan de orde komen?

De uitwerking van de Dublin Descriptoren, 21stCS en E-eCF krijgt meest vorm in vaardigheden als presenteren, onderzoek, samenwerken, communicatie, project, rapporteren, conflicthantering, interviewen, reflecteren en schrijfvaardigheden

3. Struikelblokken en best practices voor de *soft skills* binnen het curriculum?

De struikelblokken hebben met name te maken met binnen het ontwerpen, ontwikkelen en uitvoeren van een opleiding voldoende aandacht te krijgen voor de *soft skills*, *hard skills* docenten het belang van de *soft skills* en begeleiding in voldoende mate te laten voelen én communiceren naar de studenten, de zeer diverse achtergrond van studenten op het vlak van de *soft skills*, de hoge arbeidsintensiviteit van het aanleren en beoordelen van de vaardigheden, de grens tussen de *soft* en *hard skills* van de meer business georiënteerde opleidingen.

Best practices zien we vooral in situaties waarin de *Soft skills* door alle docenten worden

meegenomen als volledig deel van het onderwijs, transparante beoordelingsmodellen en overeenstemming tussen *soft skills*docenten en domeindocenten, studenten aanspreken op beroepshouding en taal, actieve deelname aan de *soft skills* lessen voorwaardelijk stellen, een horizontale overlegstructuur tussen de verschillende differentiaties op *soft skills*vlak en in het serieus nemen van de *soft skills* door er harde consequenties aan te verbinden. Dat impliceert van alle docenten een *practice what you preach*-houding.

4. Hoe kan er samengewerkt worden?

Intern door horizontaal overleg tussen *skills*docenten van de verschillende differentiaties, extern door contact te faciliteren in ontmoeting tijdens docentendagen of een aparte dag. Virtueel kan dit ook deels via een te ontwikkelen tool.

5. Hoe kunnen kennis en materiaal gedeeld worden?

Via een te ontwikkelen tool. Dit zou een platform met contactopties onder de vlag van HBO-I Kennismanagement kunnen worden omdat:

- het delen van kennis en materialen via het platform anderen aan inspiratie helpt het vak vorm te geven; ook docenten die vooral een achtergrond hebben in de meer harde vakken.
- kennis delen tot innovatie en nieuwe ideeën leidt, waardoor het vak naar een (nog) hoger niveau getild wordt
- docenten die zich binnen met *Andere Skills* bezig houden, elkaar bijvoorbeeld via een forum of contactgegevens beter kunnen vinden door korte, zichtbare lijntjes, gefaciliteerd vanuit het platform.

Zie verder bijlage 5 Aandachtspunten en specificaties

6. Moet er in de nieuwe domeinbeschrijving wel of geen niet aandacht zijn voor deze *skills*.

Om meerdere redenen is het raadzaam *De Andere Skills* op te nemen in de domeinbeschrijving:

- deze zijn onlosmakelijk verbonden met het ICT-vak en impliciet aan het kunnen uitvoeren van de taken die een ICT-er heeft.
- door er expliciet aandacht aan te besteden in de domeinbeschrijving wordt het ook niet vergeten bij of de sluitpost van het ontwerpen en/of doorontwikkelen van onderwijs
- ontwikkelaars hebben een basis om zich op te richten. Nu besteden ontwikkelaars in de diverse scholen veel tijd aan zoeken in Dublin, Winkler, EcF etc.
- het maakt onderling overleg en uitwisseling van ideeën etc makkelijker tussen de diverse scholen.
- niet alle onderwerpen die passen bij de "*Andere Skills*" zijn te plaatsen binnen de vijf HBO-I kerncompetenties.

Aandachtspunten:

- de beschrijving moet in balans zijn met de rest van de beschrijving en dus in de hoofdtekst niet te omvangrijk worden
- veel *skills* zijn ook te zien als algemene HBO-*skills*; helder moet dus zijn waarom ze dan toch een plaats in de domeinbeschrijving verdienen. Uitvraag bij het werkveld wijst tot nu toe uit dat zij deze *skills* zeer belangrijk vinden.
- Verder moet nader onderzocht worden of de ik-kant, zoals nu vaak bij SLB/SLC ondergebracht is, een expliciete plek moet krijgen in de *Andere Skills* of dat dit impliciet onderdeel is én wat het bedrijfsleven van ons vraagt op dit vlak

Voorgestelde werkwijze:

Iemand uit de groep *De Andere Skills* sluit aan bij de groep domeinbeschrijving. *De Andere Skills* kunnen worden gezien als een derde dimensie wat weergave in de kubus lastig maakt. Optie is om ze als een brede balk onder of naast de kubus te visualiseren.

(zie voor het uitgebracht advies A4-tje bijlage 6)

Bijlage 1 Projectplan

Projectnaam	Soft skills; de <i>andere</i> skills
Auteur	Hanriëtte Ruigt (HHS)
Opdrachtgever *	
Datum	23 mei 2016

(*) Indien anders dan HBO-I

Het (concept)voorstel naar het HBO-I om nader onderzoek te doen naar de huidige situatie op het vlak van *de andere skills* bij HBO-I opleidingen. Hiermee bedoelen we de niet direct ICT-vakgerichte vaardigheden welke nog niet worden afgedekt met termen als onderzoek en adviseren e.d.

Distributielijst

Naam	Rol	Datum document	Versie
Rob Willemsen, Hanriëtte Ruigt	'Starter'	19 maart 2016	concept 0.1
Rob Willemsen, Hanriëtte Ruigt	'Starter'	5 april 2016	concept 0.2
Hanriette Ruigt	'Starter'	23 mei 2016	Concept 0.3

1. Projectbeschrijving

Binnen het HBO-i is een domeinbeschrijving (zie <http://www.hbo-i.nl/domeinbeschrijving-bachelor-of-ict>) gemaakt die over hard skills gaat. Soft skills ontbreken in dat plaatje, en al een tijdje loopt het idee om in HBO-i context te kijken naar de mogelijkheid om de domeinbeschrijving aan te vullen met dit onderwerp.

In het voorstel wordt gesproken over de *andere* skills, omdat de term soft skills op zichzelf voor de scholen weer een andere betekenis heeft. Soms wordt het alleen gezien als onderscheid met de *hard* skills, soms als vak.

a. Achtergrond en aanleiding

Binnen de HBO-i domeinbeschrijving is ruime aandacht voor de 'hard skills' van een Bachelor of ICT. Bij overleg tussen de scholen is het redelijk helder wat er onder de 'hard skills' wordt verstaan en is uitwisseling van ontwikkelingen, ideeën en materiaal mogelijk.

De *andere* (soft) skills ontbreken momenteel in de domeinbeschrijving. Bij pogingen om tussen scholen op het vlak van soft skills kennis en materiaal uit te wisselen blijkt dat elke school, en binnen een school menige opleiding, haar eigen terminologie hanteert of, binnen één term op het soft skills vlak, een hele andere invulling heeft. Ook in gesprekken met het bedrijfsleven lijkt de terminologie niet eenduidig.

Hierdoor is het lastig samen te werken tussen opleidingen en scholen, en is de communicatie met de beroepspraktijk niet helder, en is onduidelijk wat er van een ICT-er op HBO-niveau verwacht mag worden op het gebied van *andere* skills.

In het kader van de vernieuwde domeinbeschrijving, die verwacht wordt in 2018, lijkt het raadzaam zicht te krijgen op wat er nu speelt bij de scholen, teneinde in 2018 mogelijk een paragraaf over de *andere* skills toe te voegen aan de beschrijving; een beschrijving waar scholen en werkveld zich in kunnen vinden en gezamenlijke ontwikkeling en uitwisseling ook op dat vlak mogelijk wordt.

Dit project loopt tot eind 2016 en focust op het beschrijven van de huidige situatie. **Op basis van de ervaringen hierbij zou geconcludeerd moeten kunnen worden of een vervolproject (opname in de HBO-i domeinbeschrijving) haalbaar is.**

b. Projectdoelstelling

Beschrijving en analyse van de huidige situatie op het vlak van de *andere* skills door, bij de aan het project deelnemende scholen, onderzoek te doen naar wat daar op dit moment onder de *andere* skills wordt verstaan. Wat is er en wat doen hogescholen op dit moment? Wat werkt goed en waar lopen de scholen tegenaan?

Dit moet leiden tot afbakening & uniformering van de beschrijving van deze skills voor zover ze nog niet door andere beschrijvingen binnen het domein gedefinieerd zijn teneinde de basis te leggen voor een gezamenlijk kader voor ontwikkeling en uitwisseling.

(Vervolgproject voor 2017 zou kunnen bestaan uit het op basis van dit onderzoek, na te gaan of, en zo ja hoe, een beschrijving van de gewenste/benodigde *andere* skills voor een HBO-I-er in de HBO-I domeinbeschrijving opgenomen zou kunnen worden.)

c. Aansluiting op HBO-I beleidsplan

Past bij doelstelling 3 van het HBO-I: "3. Informatie-uitwisseling en kennisdeling tussen de opleidingen en vakgenoten uit het bedrijfsleven op vakinhoudelijk en onderwijskundig gebied." Naar het idee van de projectgroep is (uiteindelijke) opname in de domeinbeschrijving Bachelor of ICT belangrijk, vanwege de verantwoordelijkheid van het HBO-I daarvoor.

2. Resultaat: projectuitkomsten / -producten etc.

- Beschrijving van de huidige situatie op het vlak van de *andere* skills bij de deelnemende scholen.
- Vergelijking van aanpak, inhoud & materiaal op dit gebied van deelnemende opleidingen.
- Voorzet voor vervolproject: Opnemen *andere* skills in domeinbeschrijving; uniforme definitie van de *andere* skills.

3. Wijze van terugkoppeling eindresultaat

- Document met genoemde projectuitkomsten
- Presentatie hiervan op een HBO-i bijeenkomst
- Presentatie hiervan op een docentendag (HBO-i/NIOC)

4. Begroting

- 3 kwartalen (q2/q3/q4 van 2016), 2 bijeenkomsten per kwartaal á 8u p/p (4u bijeenkomst, 4u zelfwerkzaamheid), 5p => $3 \cdot 2 \cdot 8 \cdot 5 = 240$ docenturen (=12.000 euro)
- voor trekker: 4u/bijeenkomst extra => $3 \cdot 2 \cdot 4 = 24u$ (=1.200 euro)
- 5 bijeenkomsten in Utrecht (Vredenburg): kosten huur en catering (=opvraag bij Marie-José)
- Onvoorzien in de vorm van reiskosten, eventueel drukwerk etc (2.000 euro)

5. Projectorganisatie (naam – functie/ toelichting)

Projectstarters: Hanriëtte Ruigt (HHS)

Project-'leider': Hanriëtte Ruigt

Project-leden (onder voorbehoud) : Hanriëtte Ruigt (HHS), Jantien Donkers (Avans-DB), Jo-An Kamp (Fontys-EHV), Hanneke van Bakelen (HAN), Ruud Tönissen (HR)

6. Planning

- Aftrap op 21 april 2016, tijdens HBO-I Docentendag, twee bijeenkomsten per kwartaal (2016)
- Kwartaal 2 2016: opstart, maken detailplanning en een eerste aanzet tot een beschrijving van de huidige situatie bij de deelnemende scholen.
 - Kwartaal 3 2016: beschrijving van gebruikte termen, definities en materialen en een voorzet van of en hoe uit te wisselen.
 - Kwartaal 4 2016: beantwoorden van de vraag of een uniforme beschrijving wenselijk en mogelijk is, en zo ja, onder welke voorwaarden.

7. Overige informatie

Het project vindt plaats in samenwerking met de werkgroep domeinbeschrijving. Resultaten zullen periodiek met de werkgroep worden besproken. Telkens zal worden bekeken in hoeverre het mogelijk lijkt iets over deze skills in de domeinbeschrijving 2018 op te nemen.

Bijlage 2 Overzicht De Andere *Skills*-onderwerpen per differentiatie

Informatica

1. Wat zijn opvallende overeenkomsten tussen de items van de verschillende scholen?

Macro (Leerlijn/Geïntegreerd)

- “Andere Skills” die in projecten nodig zijn, worden gekoppeld aangeboden (Workshop/training/vak voorafgaand aan project).
- Voor “Andere Skills” zijn speciale docenten aangesteld.
- Tijdens stage en afstuderen geen losse Skills lessen.
- Veel studies zijn bezig met het vernieuwen van het curriculum en daarmee ook met de implementatie van de “Soft Skills” in het curriculum.

Meso (Thema’s)

- Zie schema.
- Aan de volgende subthema’s besteden alle scholen aandacht: Samenwerken, Communiceren, Planmatig werken, Zelfsturing en SLB/SLC. Twee van de vier scholen besteden daarnaast aandacht aan Internationalisering. Hoewel alle scholen iets doen met de hierboven beschreven thema’s zijn er minimale verschillen.
- Overeenkomstige onderwerpen zijn: Conflicthantering, Groepsdynamica, vergadertechnieken, Rapporteren, Nederlands, Presenteren, Interculturele communicatie, Interviewtechnieken, feedback geven, gesprekstechnieken, motivatie.
- Alle scholen zijn op zekere mate bezig met SLB/SLC/coaching van de studenten.
- Veel onderwerpen hebben bij alle scholen een plaats in het Soft Skills onderwijs, hetzij in een andere vorm. Waar soms projectmethodiek en procesbegeleiding los worden gekoppeld worden bij andere scholen deze twee samengepakt.

Micro (Deliverables/Manier van toetsen)

- Te weinig informatie om iets over te zeggen.

2. Wat wijkt per school sterk af?

Macro (Leerlijn/Geïntegreerd)

- Studiepunten voor “Andere Skills”.
- Verschillende scholen hebben een andere manier waarop de “Soft Skills” terugkomen in de eindcompetenties/kwalificaties. Per school maar ook per opleiding binnen scholen wordt hier verschillend mee omgegaan. Bij de HR zijn de “Soft Skills” niet als aparte competenties opgenomen in de eindkwalificaties maar worden de HBO-I competenties gebruikt (waar de soft skills verwerkt zijn in de vijf kerncompetenties, daarbij wordt gedurende de vier jaar de “Soft Skills” vooral gebaseerd op de Algemene beroepsvaardigheden van Pierre Winkler). De HH heeft naast de vijf eindkwalificaties ook de eindkwalificaties Managen en Professional Skills & Attitude. Avans Hogeschool heeft Onderzoeken, Professionaliseren, Samenwerken, Communiceren en Maatschappijbewust denken en handelen toegevoegd naar aanleiding van eisen uit het werkveld en trends in de maatschappij.
- De HR en Avans hebben een aparte leerlijn Skills waarbij de andere scholen voornamelijk skills geïntegreerd aanbieden.

Meso (Thema's)

- De onderwerpen met betrekking tot de "Soft Skills" verschillen per school. Soms wordt een onderwerp op twee scholen wel behandeld maar op andere scholen niet. De onderwerpen waar geen eenduidigheid over bestaat zijn: Groepsfasering, besluitvorming, onderhandelen, succes factor, procesbegeleiding, Engels, adviseren, Argumenteren, kennisoverdracht, Desk Research, Close reading, Ondernemingsvaardigheden.
- Alle scholen doen iets aan het persoonlijk begeleiden van studenten. Echter de naam verschilt per school en de exacte thema's die daarin worden behandeld verschillen (SLB/SLC/SPC).
- Micro (Deliverables/Manier van toetsen)
- HAN heeft een spellingtoets en avans ook. Rotterdam heet een mp toets over scrum. Meeste skills worden getoetst door een reflectierapport. Bij avans en rotterdam worden cijfers gegeven voor bepaalde vaardigheden die ze laten zien. Integrale toetsing vindt alleen bij de HAN bij informatica plaats in het project.
- Bij de HAN hebben ze aparte Skills docenten maar ook de domeindocenten kunnen beoordelen op de "soft skills" (tijdens projecten bijvoorbeeld). Bij andere scholen is dit strikter gescheiden.

3. Wat valt je op aan de gebruikte termen en de invulling daarvan?

- Bijvoorbeeld: SLC – SLB – SPC Skills – professional Skills - Business Skills
Met name wordt tijdens tijdens slb aandacht besteed aan zelfsturing en reflectie en beroepshouding/oriëntatie en netwerken. Rotterdam en en avans keren hier studiepunten voor uit. Bij de han is dat niet het geval. Elke school doet iets aan individuele begeleiding van studenten maar de focus en zwaarte hiervan verschilt.

4. Welke voorlopige conclusies zou je kunnen trekken met betrekking tot items die in onze bijdrage aan de domeinbeschrijving in ieder geval aan de orde zouden moeten komen.

- Alle scholen kennen een substantiële rol toe aan de "Soft Skills", hetzij op een verschillende manier (geïntegreerd/losse leerlijn).
- De uitgangspunten van waaruit de scholen het "Soft Skill" onderwijs opzetten is verschillend. Elke school heeft een andere verantwoording.
- Elke school doet iets aan het begeleiden van studenten, hetzij op een verschillende manier.
- De thema's die het "Soft Skill" onderwijs vormen kennen veel overlap. Iedere school heeft daarentegen een andere draai gegeven en legt soms de focus wat anders.

Thema's

Samenwerken

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (Den Bosch)	Hogeschool Rotterdam
Conflicthantering	x	x	x	x
Groepsdynamica (oa Belbin, Tuckman, De Bono)	x	x	x	x
Groepsfasering(oa Tuckman)	x	x	x	
Vergadertechnieken	x	x	x	x

Besluitvorming	x	x		
Onderhandelen	x	x		x
Procesbegeleiding	x			
Succesfactoren (Vroemen)			x	
Project start up	Zie opmerking ²	x		

Communiceren

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (Den Bosch)	Hogeschool Rotterdam
Rapporteren	x	x	x	x
Nederlands (spelling, grammatica, taaltoets)	x	x	x	x
Engels	x		x	x
Presenteren	x	x	x	x
Demonstreren		x		x
Adviseren	x	x		x
Argumenteren (Kritisch nadenken)	x	x		x
Interculturele communicatie	x	x	x	x
Interviewtechnieken	x	x	x	x
Feedback geven en ontvangen	x	x	x	x
Gesprekstechnieken	x	x	x	x
Kennisoverdracht		x		x
Communicatiemodel	x	x		

Planmatig werken

thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (Den Bosch)	Hogeschool Rotterdam
Project methodiek	x	x		x
Projectvaardigheden	x	x		x
onderzoek doen	x	x		x
Desk research	x			
Close reading	x			
			Zie opmerking ³	

Zelfsturing

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (Den Bosch)	Hogeschool Rotterdam
Flow		x		
Motivatie	x	x	x	X
Assertiviteit		x	x	X

² Dit valt bij de Haagse Hogeschool onder projectmatig werken/SCRUM

³ Planmatig werken wordt bij de opleiding Informatica van Avans Hogeschool geïntegreerd aangeboden binnen de projecten.

Leiderschap	x	x	x	
Kernkwadranten	x	x	x	
Solliciteren			x	X
Ondernemingsvaardigheden				
Reflecteren	x	x		x
Persoonlijke gebruikshandleiding	x			
Beroepsoriëntatie	x			x

StudieLoopbaanBegeleiding/StudieLoopbaanCoach/StudentPerformanceCoach

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (Den Bosch)	Hogeschool Rotterdam
Studievaardigheden	x	x	x	x
Kennismaking	x	x	x	x
Beroepshouding	In praktijk		In praktijk	x
Beroepsoriëntatie			x	x
Leerstijlen Vermunt		x		x
Netwerken			x	x

Overige

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (Den Bosch)	Hogeschool Rotterdam
Security analyse				x
Innovatief en creatief werken	x			
Integer Handelen	x			
Internationalisering	x			X
Ethiek	x			

Technische Informatica

1. Wat zijn opvallende overeenkomsten tussen de items van de verschillende scholen?

Macro (Leerlijn/Geïntegreerd)

- Binnen de TI opleidingen wordt aandacht besteed aan andere skills.
- Bij drie van de vier opgenomen hogescholen wordt het skillsonderwijs grotendeels geïntegreerd aangeboden, vaak als aparte workshops/colleges gekoppeld aan de meer praktijkgerichte opdrachten. Dit laatste geldt ook voor TI Breda, maar hier zijn de skills een aparte leerlijn met aparte modules (gekoppeld aan het project) georganiseerd.

Meso (Thema's)

- Veel overeenkomst in thema's (zie schema). Planmatig werken wordt binnen Avans niet als andere skills meegenomen. Dit thema wordt door de domeincollega's verzorgd.

2. Wat wijkt per school sterk af?

Macro (/Geïntegreerd)

- Skills worden verschillend aangeboden:
 - o HR: Volledig geïntegreerd binnen het projectonderwijs
 - o Avans: Skills aparte leerlijn, met sterke koppeling project/overige onderwijs.
 - o HAN: Volledig geïntegreerd binnen het projectonderwijs. Wel losse workshops ter voorbereiding.
 - o Haagse Hogeschool

Meso (Thema's)

- De scholen bieden veel dezelfde thema's aan maar tussen scholen zijn de volgende verschillen:

Bij samenwerken wordt er binnen de Avans nog aandacht besteed aan succesfactoren, binnen de HAN aan Project Start Up en binnen de Haagse Hogeschool omgaan met weerstand.

Bij het thema communiceren valt op dat de HAN geen aandacht besteed aan Engels. Er worden wel semesters (courses en projecten) aan internationale studenten aangeboden. Dan wordt er wel in het Engels lesgegeven. Ook veel materiaal wordt in het Engels aangeboden.

Bij het thema planmatig werken wordt er in Rotterdam nog expliciet aandacht besteed aan time management. Bij de avans komt dit thema niet terug bij andere skills. Binnen de Haagse Hogeschool wordt nog aandacht besteed aan deskresearch en close reading.

Het thema zelfsturing wordt op sommige punten nog verschillend ingevuld. Binnen de HAN wordt nog aandacht aan besteed Flow. Binnen avans wordt geen aandacht besteed een reflecteren. Bij de haagse hogeschool wordt nog gewerkt met een persoonlijke gebruikershandleiding

3. Wat valt je op aan de gebruikte termen en de invulling daarvan?

- Bijvoorbeeld: SLC – SLB – SPC Skills – professional Skills - Business Skills

De opvallendste verschillen gaan over de beroepsoriëntatie en beroepshouding. Binnen veel opleidingen wordt slb toch losgekoppeld van andere skills.

4. Welke voorlopige conclusies zou je kunnen trekken met betrekking tot items die in onze bijdrage aan de domeinbeschrijving in ieder geval aan de orde zouden moeten komen.

Met name aan communiceren en samenwerking wordt binnen de verschillende hogescholen aandacht gegeven. Daarover zou in de domeinbeschrijving aandacht aan kunnen worden besteed.

Samenwerken

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (TI Breda)	Hogeschool Rotterdam
Conflicthantering	x	x	x	x
Groepsdynamica (oa Belbin, Tuckman, De Bono)	x	x	x	x
Groepsfasering(oa tuckman)	x	x	x	
Vergadertechnieken	x	x	x	x
Besluitvorming	x	x		
Onderhandelen	x	x		x
Procesbegeleiding	x			

Succesfactor (Vroemen)			x	
project start up		x		
omgaan met weerstand	x			

Communiceren

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (TI Breda)	Hogeschool Rotterdam
Rapporteren	x	x	x	x
Nederlands (spelling, grammatica, taaltoets)	x	x	x	x
Engels	x		x	x
Presenteren	x	x	x	x
Demonstreren		x	x	x
Adviseren	x	x	x	x
Argumenteren (Kritisch nadenken)	x	x		x
Interculturele communicatie	x	x		x
Interviewtechnieken	x	x	x	x
Feedback geven en ontvangen	x	x	x	x
Gesprekstechnieken	x	x	x	x
Kennisoverdracht		x		x
Communicatiemodel	x	x		

Planmatig werken

thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (TI Breda)	Hogeschool Rotterdam
Project methodiek	x	x	x	x
Projectvaardigheden	x	x	x	x
onderzoek doen	x	x		x
Desk research	x			
Close reading	x			
time management				x

Zelfsturing

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (TI Breda)	Hogeschool Rotterdam
Flow		x		
Motivatie	x	x	x	X
Assertiviteit		x	x	X
Leiderschap	x	x	x	
Kernkwadranten	x	x	x	
Solliciteren			x	X

Ondernemingsvaardigheden				
Reflecteren	x	x		x
Persoonlijke gebruikshandleiding	x			
Beroepsoriëntatie	x			x

StudieLoopbaanBegeleiding/StudieLoopbaanCoach/StudentPerformanceCoach

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (TI Breda)	Hogeschool Rotterdam
Studievaardigheden	x	x		x
kennismaking	x	x		
Beroepshouding	ZIE OPMERKING			x
Beroepsoriëntatie	x			x
Leerstijlen Vermunt		x		x
Netwerken				x
			Zie opmerking ⁴	

Overige

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (TI Breda)	Hogeschool Rotterdam
Security analyse				x
Innovatief en creatief werken	X			
Integer Handelen	x			
Internationalisering	x			X
Ethiek	x			
Maatschappelijke betrokkenheid				x

Business IT & Management

1. Wat zijn opvallende overeenkomsten tussen de items van de verschillende scholen?

Macro (Leerlijn/Geïntegreerd)

- Andere skills worden binnen de diverse BIM-curricula als belangrijk
- Bij de vier opgenomen hogescholen wordt het skills onderwijs grotendeels geïntegreerd aangeboden, vaak als aparte workshops/colleges gekoppeld aan de meer praktijkgerichte opdrachten.

Meso (Thema's)

- De thema's Samenwerken, Communiceren en Zelfsturing, komen bij alle scholen aan de orde. Planmatig werken en SLB/SLC/SPC werd bij één van de vier scholen niet gescoord.

⁴ Studieloopbaanontwikkeling wordt bij TI Breda als een aparte leerlijn gezien en valt derhalve niet onder het skills-curriculum.

Micro (Deliverables/Manier van toetsen)

- De volgende subthema's bieden alle scholen aan:
 - Samenwerken: conflicthantering, groepsdynamica en vergadertechniek en in mindere mate groepsfasering (onderdeel groepsdynamica?) en onderhandelen. Twee scholen besteden aandacht aan Verandermanagement; één school noemt omgaan met weerstand nog als apart thema, hetgeen ook onder verandermanagement zou kunnen vallen. Het thema besluitvorming komt bij één school voor, maar het kan zijn dat besluitvorming bij anderen onder vergadertechniek valt. Tot slot komt ook het thema succesfactor éénmalig apart voor.
De thema's procesbegeleiding en project start up worden nog genoemd, welke bij andere scholen mogelijk onder planmatig werken vallen en daar niet nader uitgesplitst zijn.
 - Communiceren: Rapporteren, Nederlands, presenteren, interculturele communicatie, gesprekstechniek w.o. interviewtechniek, feedback geven en ontvangen staan bij alle scholen aangegeven. Drie scholen noemen in dit kader Engels, adviseren en argumenteren (kritisch denken). Twee scholen tenslotte de thema's demonstreren, kennisoverdracht en communicatiemodel.
 - Zelfsturing: aan motivatie besteden alle scholen aandacht. Assertiviteit, leiderschap, kernkwadranten en reflecteren bij drie van de vier. Twee scholen besteden aandacht aan solliciteren en flow, persoonlijke gebruikershandleiding en beroepsoriëntatie worden hier één keer genoemd. Beroepsoriëntatie wordt bij een andere school genoemd bij SLB/SLC/SPC
- De volgende thema's bieden drie van de vier scholen aan
 - SLB/SLC/SPC: twee van de drie besteden aandacht aan studievoordigheden, kennismaking, leerstijlen van Vermunt; één school aan beroepshouding en één school netwerken. Avans Breda biedt deze thema's overigens ook aan, maar hierbij is expliciet voor een aparte leerlijn gekozen.
 - Planmatig werken (drie van de vier scholen): Project methodiek en onderzoek doen. (dit laatste wordt bij diverse scholen los gezien van de Andere Skills en als een aparte leerlijn gezien). Twee van de drie scholen noemen projectvaardigheden. Verder wordt eenmalig desk research, close reading en time management genoemd
- Onder overige thema's vallen Internationalisering (2) en één keer wordt elk van de volgende thema's genoemd: security analyse, innovatief en creatief werken, integer handelen, ethiek en maatschappelijke betrokkenheid
- Manier van toetsen:

2. Wat wijkt per school sterk af?

Macro (Leerlijn/Geïntegreerd)

- Bij Avans zijn de skills-vakken belegd in het hele docententeam: voor een (groot) deel ook bij vakinhoudelijke docenten.
- HHS: Naast de vijf hoofditems uit de domeinbeschrijving heeft HBO-I bij de HHs nog opgenomen Managen en Professional Skills & Attitude Skills. Verder wordt bij BIM PSA, met name wat betreft de adviesvaardigheden, als core business van het toekomstige vak gezien. Sommige docenten vinden dit dan ook meer thuishoren bij de hard skills
- HR: sterke koppeling van skills met SLC (extra bewijslast leveren)

Meso (Thema's)

Micro (Deliverables/Manier van toetsen):

- Beroepshouding is bij de ene school deel van SLB/SLC/SPC terwijl het bij de andere school de taak is van alle docenten om studenten bij alle vakken aan te spreken op hun beroepshouding.

3. Wat valt je op aan de gebruikte termen en de invulling daarvan?

- Bijvoorbeeld: SLC – SLB – SPC Skills – professional Skills - Business Skills

De diverse scholen geven inhoudelijk verschillende termen aan wat zij onder een set van vaardigheden verstaan

Te weinig info om substantieel iets over te zeggen.

4. Welke voorlopige conclusies zou je kunnen trekken met betrekking tot items die in onze bijdrage aan de domeinbeschrijving in ieder geval aan de orde zouden moeten komen.

Zie conclusies bij enquête over termen en tags

Samenwerken

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (BIM Breda)	Hogeschool Rotterdam
Conflicthantering	x	x	x	x
Groepsdynamica (oa Belbin, Tuckman, De Bono)	x	x	x	x
Groepsfasering(oa Tuckman)	x	x	x	
Vergadertechnieken	x	x	x	x
Besluitvorming	x	x		
Onderhandelen	x	x		x
Procesbegeleiding	x			
Succesfactor (Vroemen)			x	
project start up	zie opm	x		
omgaan met weerstand	x			
verandermanagement	x			x

Communiceren

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (BIM Breda)	Hogeschool Rotterdam
Rapporteren	x	x	x	x
Nederlands (spelling, grammatica, taaltoets)	x	x	x	x
Engels	x		x	x
Presenteren	x	x	x	x
Demonstreren		x		x

Adviseren	x	x		x
Argumenteren (Kritisch nadenken)	x	x		x
Interculturele communicatie	x	x	x	x
Interviewtechnieken	x	x	x	x
Feedback geven en ontvangen	x	x	x	x
Gesprekstechnieken	x	x	x	x
Kennisoverdracht		x		x
Communicatiemodel	x	x		

Planmatig werken

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (BIM Breda)	Hogeschool Rotterdam
Project methodiek	x	x	x	x
Projectvaardigheden	x	x	x	
Onderzoek doen	x	x	x	x
Desk research	x		x	
Close reading	x			
Time management			x	x

Zelfsturing

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (BIM Breda)	Hogeschool Rotterdam
Flow		x		
Motivatie	x	x	x	x
Assertiviteit		x	x	x
Leiderschap	x	x	x	
Kernkwadranten	x	x	x	
Solliciteren			x	x
Ondernemingsvaardigheden				
Reflecteren	x	x		x
Persoonlijke gebruikshandleiding	x			
Beroepsoriëntatie	x			

StudieLoopbaanBegeleiding/StudieLoopbaanCoach/StudentPerformanceCoach

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (BIM Breda)	Hogeschool Rotterdam
Studievaardigheden	x	x		
kennismaking	x	x		
Beroepshouding	Zie opm			x
Beroepsoriëntatie				x

Leerstijlen Vermunt		x		x
Netwerken				x
			Zie opmerking ⁵	

Overige

Thema's	Haagse Hogeschool	HAN	Avans (BIM Breda)	Hogeschool Rotterdam
Security analyse				x
Innovatief en creatief werken	x			
Integer Handelen	x			
Internationalisering	x			X
Ethiek	x			
maatschappelijke betrokkenheid				x

⁵ Studieloopbaanontwikkeling wordt bij BIM Breda als een aparte leerlijn gezien en valt derhalve niet onder het skills-curriculum.

Bijlage 3 Haken en ogen:

Avans Hogeschool

Waar lopen we tegenaan:

- Hoe maak je op de juiste manier de koppeling met andere vakken en het project? Koppeling van de ondersteunende *skills* met het 'hier en nu' van studenten is belangrijk maar is niet altijd makkelijk te maken. Zowel op het gebied competenties en motivatie zijn er veel onderlinge verschillen in de docententeams waardoor de juiste informatie niet altijd eenduidig wordt overgebracht aan studenten.
- Wie heeft de regie op afstemming vaardigheden met andere vakken/project? de Vaardighedendocent? In hoeverre zijn daar uren voor beschikbaar?
- Hoe geef je op de juiste manier feedback (efficiënt en waardevol) op gemaakt werk van studenten?
- Hoe ga je om met aanwezigheidsplicht?
- Hoe ga je om met het verschil in docentenhouding t.a.v. tutorschap, slc'en
- Hoe houd je de balans houden tussen reflecteren en andere vormen (aantonen, laten zien) om voorkomen dat er te vaak reflectieverslagen geschreven moeten worden?
- Er bestaan grote verschillen in schrijfvaardigheid tussen studenten onderling. Hoe dit op te lossen? Wat is de consequentie van erg slechte schrijfvaardigheid? Studie stoppen? Hoe noodzakelijk is het?
- In hoeverre moet je de lat voor iedereen hetzelfde leggen? Sommige studenten zijn gewend aan vervangende opdrachten op de HAVO vanwege autisme of zware dyslexie. Hoe gaan we hiermee om op onze opleidingen?

HAN:

Waar lopen we tegenaan:

- Bij de onderwijsontwikkeling volgt *skills* de vakdomeinen; *skills* worden in het vakdomein ingevlochten, als helder is wat het domein voor een semester of differentiatie wil. Vaak is dit bij de ontwikkeling niet meteen bekend. Daardoor is de integratie van de *skills* nogal eens *last minute* werkt.
- De 'feeling' van de betrokken domein docenten met *skills* en van *skills* docenten met het domein en de persoonlijke 'klik' onderling, bepaalt het succes van de *skills*.
- Vaak landen *skills* pas in de verdiepende fase van de opleiding. Wat in de eerste fase van de opleiding moeizaam lijkt te landen betaalt zich pas later uit. Vooral na stage is er behoefte aan meer aanbod in *skills*.

HHS

Er is een aantal domein afhankelijke haken en ogen die voortkomen uit de wijze waarop het team en het onderwijs zijn georganiseerd. Over het algemeen hebben de differentiaties met de volgende zaken te maken:

- Wie beoordeelt wat en wat is dan de zwaarte van de PSA poot?
- Wel instructie, maar onvoldoende tijd het goed na te kijken of van feedback te voorzien laat staan naar studenten terug te koppelen. Dat maakt dat studenten de indruk krijgen dat PSA niet belangrijk is.
- Groot individueel verschil in de mate waarin docenten de rol als SLB-er, procesbegeleider/tutor invullen.
- Bij de ontwikkeling van onderwijs lijkt PSA vaak op de laatste plaats te komen. Ook kleine veranderingen in het staande onderwijs van de harde vakken kunnen grote gevolgen hebben voor het PSA-deel. Communicatie daarover laat soms te wensen over waardoor het niet meer lukt dit nog goed te integreren in het PSA-deel.
- Vanuit CB en PR wordt PSA als belangrijk gezien, maar op niveau van coördinatie, ontwikkeling en uitvoering gaat het vaak fout.
- Meer technische collega's zien wel dat het binnen een project niet loopt, maar kunnen vaak geen link leggen met PSA.
- Niet alle domeincollega's zien het belang van goede SLB(pamperen) of van PSA en dragen dit soms (on)bewust over aan de studenten.
- Wanneer label je iets als Professional *Skills* bij B&M als dit eigenlijk voorwaardelijk is om het werk goed te kunnen doen. Moet je het wel apart benoemen?

Wat werkt

- Bij alle vakken worden studenten aangesproken op beroepshouding en op taal.

- Actief bijwonen van ondersteunende PSA-lessen bij projecten is voorwaardelijk om het project te kunnen behalen.
- PSA zien als volledig partner in het onderwijs.
- Overlegstructuur op PSA-vlak tussen de domeinen zodat je van elkaar kunt leren.
- Transparante beoordelingsmodellen.
- Overeenstemming en commitment tussen PSA-docenten en domein-docenten ten aanzien van normen mbt rapporten e.d.
- *Soft skills* serieus nemen door niet te soft te doen over de resultaten.
- Eigen documenten, presentaties etc moeten aan de norm voldoen die je ook van je studenten verwacht.

HR

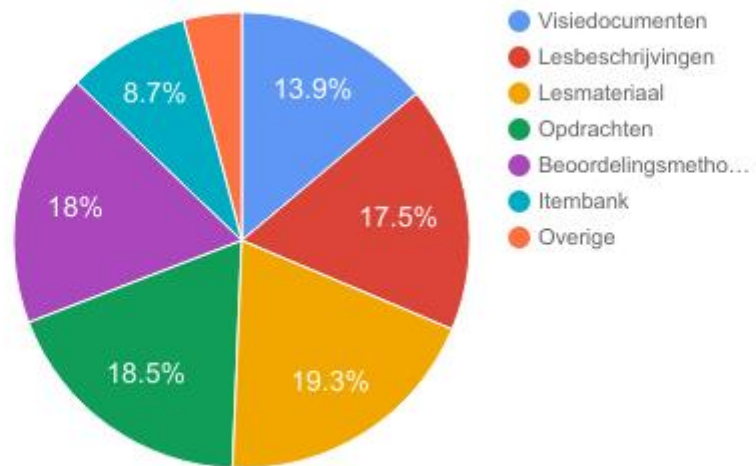
Informatica

Waar loopt de HR tegenaan?

- “De Andere *Skills*” worden te weinig geïntegreerd georganiseerd.
- Koppeling tussen “de Andere *Skills*”, technische vakken en praktijk soms onduidelijk.
- Verschil in niveau tussen studenten met betrekking tot “de Andere *Skills*”. Hoe ga je daar mee om?
- Hoe kun je een werkelijke/relevante onderwijssituatie nabootsen met betrekking tot bepaalde thema’s binnen de “Andere *Skills*” (conflicthantering).
- De “Andere *Skills*” worden te theoretisch ervaren (aparte leerlijn met theorielessen).
- Er is meer behoefte aan samenwerking met en ervaring binnen de praktijk.
- Te weinig aandacht voor schriftelijke vaardigheden.
- Lesstof met betrekking tot de andere *skills* worden te weinig gebaseerd op vernieuwend wetenschappelijk onderzoek en teveel vanuit een onderbuikgevoel.
- Hoe toets je op een betrouwbare en valide manier de “Andere *Skills*”.
- Niet alle onderwerpen die passen bij de “Andere *Skills*” zijn te plaatsen binnen de vijf HBO-I kerncompetenties.

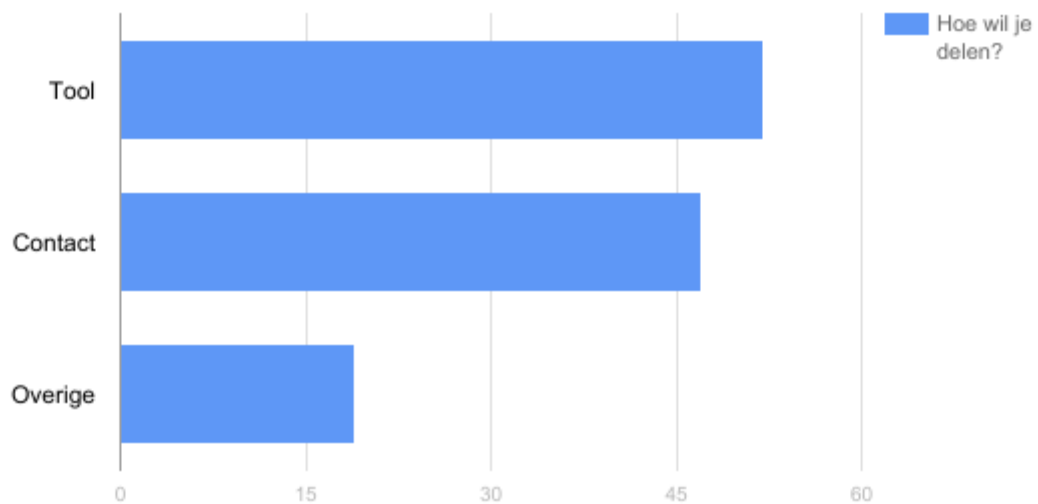
Bijlage 4 Enquêteresultaten

Wat wil je delen?



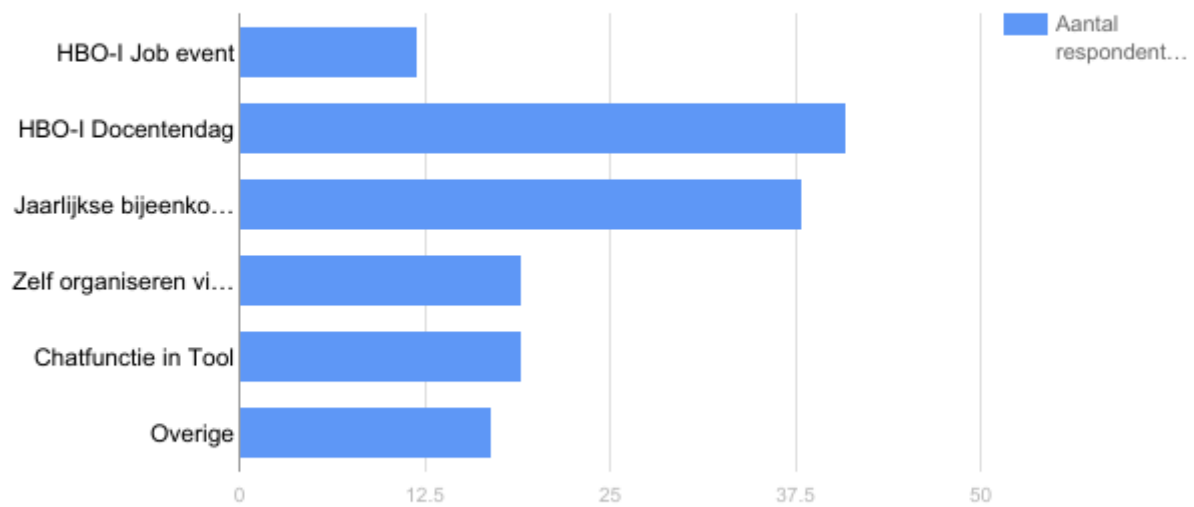
Overige: Onderwijsinrichting curriculum, digitale ondersteuning bij portfolio, samen onderwijs ontwikkelen.

Hoe wil je delen?



Overige: persoonlijk, meelopen bij elkaar, seminars/studiedagen, wederzijds lesbezoek, Surfdrive, Slack, themabijeenkomsten, workshop/overleg interesse dag/sessie, intervisie

Op welke manier zou jij graag in contact willen komen met met andere hogescholen?



Overige: evenement bij meer algemene ICT beurs/symposium anders dan HBO-i, maatwerk, online nieuwsbrief, databank, Hangout, vakgroepen, seminars gericht op bepaald thema, resultaatgericht intervisiebijeenkomst met doel en middelen, gewoon eens met een collega afspreken.

Welke thema's wil je delen?

Presenteren	47
Onderzoek	36
Samenwerken	35
Communicatie	32
Project	28
Rapporteren	24
Conflicthantering	22
Interviewen	18
Reflecteren	15
Schrijven, schrijfvaardigheden, schriftelijke communicatie	14
Communiceren	12
Feedback	12
Gesprekstechnieken, -svoering	12

Solliciteren	12
Engels	10
Vergaderen	10
Leren leren	9
Onderhandelen	9
Plannen	9
Argumenteren	8
Intercultureel	8
Leiderschap	8
Ondernemersvaardigheden	7
Creativiteit	6
Nederlands	6
Adviseren	5
Ethiek	5
Scrum	5
Teamwork	5
Timemanagement	5
Groepsdynamica	4
Internationalisering	4
Research	4
Zelfsturing	4
Assertiviteit	3
Kritisch denken	3
Agile	2
Beroep	2
Debatteren	2
Organiseren	2
Planmatig	2
Innoveren	1
Managementvaardigheden	1

Bijlage 5 Aandachtspunten en specificaties platform

Aandachtspunten bij het platform:

- er zijn vragen bij de onderhoudbaarheid van een dergelijk platform. De requirements hieromtrent moeten goed worden doordacht. Hoe wordt de omgeving ingedeeld, dusdanig dat het geen grote vergaarbak wordt waar niets meer in te vinden is? Hoe zorg je dat, terwijl scholen aan de diverse thema's vaak een eigen naam geven toch alle materiaal te vinden is? Hoe lang blijft iets staan en hoe bepaal je wat uitwisselwaardig is? Hoe worden fora gefaciliteerd en moeten deze een facilitator hebben en zoja, hoe organiseer je dat?
- zal er voldoende gedeeld worden om het interessant te houden zo nu en dan een kijkje op het platform te nemen?
- gaat men het ook daadwerkelijk gebruiken. Veel platforms raken na verloop van tijd in een sluimertoestand. Alleen door regelmatig gebruik blijft het in de hoofden van de docenten een omgeving die zin heeft. Het gaat dus hier om het vertrouwen dat men materiaal wil delen?

Requirements Tool

Algemeen:

Eenvoudig, simpel, overzichtelijk, uitnodigen tot gebruik.

Must Haves:

- Inloggen (Automatisch met schoolaccount)
- Uploaden
- Downloaden
- Smoelenboek (zoeken naar specialisatie, contactgegevens, gericht contact).
- Geen aanpassingen aan originele bron
- Account: Naam, Achternaam, Instituut.

Should Haves:

- Forum
- Documenten openen op tool zelf
- Tracking: Zien of en wie je bronnen hebben bekeken.
- Comments bij bronnen zetten
- Agenda; belangrijkste meetings, scholingsdagen enzovoorts

Structuur:

- Tags (aangeleverd door ons)
- Mogelijkheid om tags toe te voegen op basis van verzoek

Beheer:

- Wie gaat dit doen?
- Leon beheert de website.

Bijlage 6 Advies A4-tje voor werkgroep domeinbeschrijving verzonden per mail d.d. 18-4-2017

“Beste Frens,

Zoals beloofd hier het advies van de werkgroep de Andere Skills over het wel/niet opnemen van De Andere Skills in de domeinbeschrijving.

Hiermee zit dit deel van onze klus erop. Nu nog de rest van onze opdracht afronden (rapportje, tool, voorziening om met docenten contact te houden) en dan is het helemaal klaar.

Als we vanuit de groep nog iets kunnen betekenen voor de werkgroep Domeinbeschrijving, en wat dan de opdracht zou moeten zijn, dan horen we dat graag. Evenals hoe e.e.a. dan gefaciliteerd kan worden.”

Advies voor domeinbeschrijving HBO-ICT

Een van de doelen van de werkgroep De Andere Skills was een uitspraak te doen over het wel/niet opnemen van De Andere Skills in de nieuwe domeinbeschrijving.

De Andere Skills horen thuis in de domeinbeschrijving, vanuit de holistische benadering van het vakgebied. Ze zijn onlosmakelijk verbonden met het ICT-vak en impliciet aan het kunnen uitvoeren van de taken van een ICT-er. Ze horen in de domeinbeschrijving thuis *juist* omdat ze óók onderdeel zijn van de dagelijkse praktijk in het werkveld én daarmee ook bij de ontwikkeling van curricula goed zichtbaar moeten zijn. Zo worden ze niet vergeten bij of de sluitpost van het ontwerpen en/of doorontwikkelen van onderwijs. Ontwikkelaars hebben een basis om zich op te richten en het maakt onderling overleg en delen van materialen en kennis binnen en tussen scholen mogelijk.

De domeinbeschrijving zou kaders kunnen bieden van hoe deze algemene competenties vorm kunnen krijgen en hoe ze verbonden kunnen worden met het ICT-domein. Je zou wat er nu in de kubus staat vooral kunnen zien als de kenniscomponent en de andere skills als de professionele attitude/houdingcomponent voor een goede ICT-er

De Andere Skills hebben een eigen BOK's. Het gaat daarbij minimaal over de algemene HBO-competenties; om essentiële vaardigheden, die nodig zijn bij de uitoefening van de beroepstaken zoals gedefinieerd in de kubus. Ze zijn ermee verweven. Je zou ze kunnen definiëren als een zesde competentie, een extra dimensie over de kubus heen of als een band onder of kolom naast de kubus.

De domeinbeschrijving zou (mogelijk met consultatie van het werkveld) uitspraken kunnen doen over wat er op welk nivo nodig is. Als minimale set moeten we de Dublindescriptoren volgen, maar je kunt onderscheid maken per differentiatie/discipline om te voorkomen dat goede, maar communicatief minder vaardige studenten hun getuigschrift gaan missen. Mogelijk kunnen er uitspraken worden gedaan over hoe de eindniveaus per differentiatie getoetst zouden kunnen worden, want dat is nu vaak impliciet. Naast Dublin kunnen e-CF en SFIA kaders bieden.

De Andere Skills zouden bij voorkeur geïntegreerd getoetst moeten worden én lijkt het raadzaam aan deze Skills aparte studiepunten toe kunnen, onafhankelijk van het aanbod (geïntegreerd of in aparte workshops, of variatie) om te voorkomen dat ze ondergesneeuwd raken.

Aandachtpunten zijn dat de beschrijving van De Andere Skills in balans moet zijn met de rest van de domeinbeschrijving en dat we wel een vermoeden hebben van wat het bedrijfsleven zoekt en vindt, maar dat heeft de werkgroep niet expliciet onderzocht (buiten taakstelling). Daarnaast wordt de afbakening van wat valt er wel/niet onder val een uitdaging. Hierbij kun je denken aan onderzoeksvaardigheden en projectvaardigheden.

De naam hoeft niet opnieuw gedefinieerd te worden. Soft Skills is voor de domeinbeschrijving voldoende onderscheidend richting scholen en bedrijfsleven.

Jantien Donkers (Avans)

Jeannette Danes (HAN)

Ruud Tönissen (HR)

Hanriëtte Ruigt (HHS; werkgroeponttrekker)